

الگوهای حقوقی مدیریت خانواده

در حقوق ایران و فرانسه

مهرانگیز شاهمرادی زواره

با دیباچه:

دکتر سید محمود کاشانی
استاد دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی

دکتر غلامعلی سیفی زیناب
استادیار دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی



«... وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَى...»^۱

مطلق آن آواز خود از شه بود
گرچه از حلقوم عبد الله بود...^۲

«آدم‌ها این حقیقت را فراموش کرده‌اند. اما تو نباید فراموشش کنی. تو تا
زنده‌ای نسبت به آنی که اهلی کرده‌ای مسوولی. تو مسوول گلیتی...
شازده کوچولو برای آن که یادش بماند تکرار کرد:
«من مسوول گلمم.»
... و محال است آدم بزرگ‌ها، روح‌شان خبردار بشود که این موضوع، چقدر
مهم است!...»^۳

*"Les hommes ont oublié cette vérité, Mais tu ne dois pas l'oublier. Tu deviens
Responsable pour toujours de ce que tu as apprivoisé.
Tu es Responsable de ta Rose ... répéta le petit prince, afin de se souvenir.
- "Je suis responsable de ma Rose..."
... Et aucune grande personne ne comprendra jamais que ça a tellement
d'importance!"*

۱. آیه ۱۷ سوره مبارکه انفال.

۲. مثنوی معنوی (دفتر اول) - مولانا.

۳. دوست اگزوپری، آنتوان، شازده کوچولو، ترجمه احمد شاملو، تهران، موسسه انتشارات نگاه، چاپ سی و پنجم، ۱۳۹۶.

فهرست علائم اختصاری و ترجمه

AJ Fam: Actualité Juridique Famille	اخبار حقوقی خانواده (نام نشریه حقوقی)
ASE: Aide Sociale à l'enfance	نهاد کمک اجتماعی به کودک
Bull. civ.: Bulletin des arrêts des chamres civiles de la cour de cassation	مجموعه آرای شعب حقوقی دیوان عالی فرانسه
Cass: Cour de Cassation	دیوان عالی فرانسه
CEDH: Cour européenne des droits de l'homme	دادگاه اروپایی حقوق بشر
Chapitre	فصل
Civ.: Chambre civile de la Cour de cassation	شعبه حقوقی دیوان عالی فرانسه
Dr.famille: Droit de la famille	حقوق خانواده
éd: édition	چاپ
INED: L'Institut national d'études démographiques	سازمان ملی مطالعات آماری
INSEE: L'Institut National de la Statistique et des études économiques	سازمان ملی آمار و مطالعات اقتصادی
Livre	کتاب
N.: Numero	شماره
n°: numéro	شماره
P.: Page	صفحه
Paragraphe	بند
Partie	بخش
RTD civ.: Revue trimestrielle de droit civil	فصلنامه حقوق مدنی
Section	مبحث

۶ □ الگوهای حقوقی مدیریت خانواده در حقوق ایران و فرانسه

Sous-section	ذیل مبحث
Sous-Titre	ذیل باب
Titre	باب
VOL.: volume	جلد

فهرست مطالب

فهرست علایم اختصاری و ترجمه	۵
سپاس‌گزاری	۲۵
دیباچه جناب آقای دکتر سیدمحمود مصطفوی کاشانی	۲۹
دیباچه جناب آقای دکتر غلامعلی سیفی زیناب	۳۳
پیش‌گفتار نگارنده	۳۷
مقدمه	۳۹

بخش مقدماتی

شناخت نهاد خانواده در گذر تاریخ و شیوه‌های رایج مدیریت بر آن در ایران و فرانسه

فصل نخست: جایگاه خانواده در ایران و فرانسه	۴۸
مبحث نخست: تحول نهاد خانواده در ایران	۴۸
گفتار نخست: تحول خانواده در ایران در نگاه جامعه‌شناسان	۴۹
گفتار دوم: پیدایش الگوهای نوین روابط خانوادگی خارج از ازدواج رسمی در ایران	
در نگاه جامعه‌شناسان	۵۱
بند نخست: روابط غیرعاشقانه	۵۲
الف: روابط آزاد، پیدایش الگوی روسپی‌گری	۵۲
ب: روابط صیغه‌ای	۵۲
بند دوم: روابط عاشقانه، پیدایش عشق رمانتیک پیش از ازدواج	۵۳
الف: روابط دوست‌دختر - دوست‌پسر	۵۳
ب: روابط «هم‌خانگی» و پیدایش «مجردان متاهل»	۵۳
بند سوم: الگوی روابط ضدعاشقانه و پیدایش الگوهای فریب	۵۴
بند چهارم: الگوی روابط مبتنی بر «عشق سیال»	۵۴
مبحث دوم: تحول نهاد خانواده در فرانسه	۵۴

۸ □ الگوهای حقوقی مدیریت خانواده در حقوق ایران و فرانسه

- گفتار نخست: نهاد خانواده از گذشته تا پیش از انقلاب فرانسه..... ۵۷
- بند نخست: روم باستان..... ۵۷
- بند دوم: رژیم قدیم فرانسه (قرن شانزدهم تا قرن هجدهم)..... ۵۸
- گفتار دوم: نهاد خانواده از انقلاب فرانسه تا کنون..... ۵۸
- بند نخست: کد ناپلئون و قرون وسطی..... ۵۹
- بند دوم: دوره کنونی..... ۶۰
- فصل دوم: شیوه‌های مدیریت خانواده در ایران و فرانسه..... ۶۰
- مبحث نخست: شیوه‌های مدیریت خانواده در ایران..... ۶۴
- گفتار نخست: الگوی ریاستی مدیریت خانواده در ایران..... ۶۴
- گفتار دوم: الگوی مشارکتی مدیریت خانواده از دیدگاه دکترین در ایران..... ۶۶
- مبحث دوم: شیوه‌های مدیریت خانواده در فرانسه..... ۶۷

بخش نخست

اقتدار زوج در روابط زوجین در حقوق ایران و فرانسه

- فصل نخست: حقوق و تکالیف مالی زوج در حقوق ایران و فرانسه..... ۷۲
- مبحث نخست: حقوق مالی زوج در حقوق ایران و فرانسه..... ۷۲
- گفتار نخست: حقوق مالی زوج در حقوق ایران..... ۷۲
- بند نخست: حقوق مالی زوج در حقوق ایران در نکاح دائم..... ۷۲
- الف: اجرت‌المثل به نفع زوج..... ۷۳
- ۱- پیش‌بینی اجرت‌المثل زوج در فقه امامیه..... ۷۳
- ۲- پیش‌بینی اجرت‌المثل زوج در قوانین ایران..... ۷۳
- ۱-۲- در قانون مدنی..... ۷۳
- ۲-۲- در قانون حمایت خانواده..... ۷۴
- ۳-۲- در قوانین اقلیت‌های مذهبی..... ۷۴
- ۳- پیش‌بینی اجرت‌المثل زوج در رویه قضایی..... ۷۴
- ب: پیش‌بینی شرط تملیک بخشی از دارایی زوجه به نفع زوج به صورت شرط ضمن عقد نکاح..... ۷۵

فهرست مطالب □ ۹

پ: پیش‌بینی بیمه عمر به نفع زوج	۷۵
بند دوم: حقوق مالی زوج در حقوق ایران در نکاح موقت	۷۶
الف: اجرت‌المثل به نفع زوج	۷۶
ب: پیش‌بینی شرط تملیک بخشی از دارایی زوجه به نفع زوج به صورت شرط ضمن عقد نکاح موقت	۷۶
پ: پیش‌بینی بیمه عمر به نفع زوج	۷۷
گفتار دوم: حقوق مالی زوج در حقوق فرانسه	۷۷
بند نخست: حقوق مالی زوج در حقوق فرانسه در ازدواج (le mariage)	۷۷
الف: نفقه زوج	۷۷
۱- شرایط عمومی پرداخت نفقه در قانون مدنی فرانسه	۷۷
۲- شرایط اختصاصی پرداخت نفقه در قانون مدنی فرانسه	۷۸
۱-۲- امکان توافق در تعیین میزان نفقه	۷۸
۲-۲- الزام به پرداخت نفقه به اشخاصی غیر از زوجین	۷۹
ب: منافع مالی ناشی از طلاق، جدایی جسمانی و جدایی عملی	۸۰
۱- منافع مالی ناشی از طلاق	۸۱
۱-۱- آثار طلاق بر اموال مشاعی	۸۱
۲-۱- وضعیت تملکات غیرمشاعی	۸۱
۳-۱- امکان توافق در خصوص آثار مالی طلاق	۸۲
۲- منافع مالی ناشی از جدایی جسمانی	۸۲
۳- منافع مالی ناشی از جدایی عملی	۸۳
بند دوم: حقوق مالی زوج در حقوق فرانسه در مدل قرارداد مدنی زندگی مشترک (PACS) و همزیستی قانونی (Concubinage)	۸۴
الف: تعهد به پرداخت کمک مالی به زوج	۸۴
۱- تعهد به پرداخت کمک مالی به شریک در قرارداد مدنی زندگی مشترک	۸۴
۲- تعهد به پرداخت کمک مالی به شریک در مدل همزیستی قانونی	۸۷
ب: تنظیم اظهارنامه مالیاتی مشترک	۸۷

۱۰ □ الگوهای حقوقی مدیریت خانواده در حقوق ایران و فرانسه

- پ: بیمه عمر ۸۸
- ت: بهره‌مندی از اموال مشاع شریک پس از فوت شریک ۸۹
- مبحث دوم: تکالیف مالی زوج در حقوق ایران و فرانسه ۹۲
- گفتار نخست: تکالیف مالی زوج در حقوق ایران ۹۲
- بند نخست: تکالیف مالی زوج در حقوق ایران در نکاح دائم ۹۲
- الف: تعهد به پرداخت مهریه ۹۲
- ۱- مهریه در فقه امامیه ۹۲
- ۲- مهریه در حقوق ایران ۹۳
- ۱-۲- سیر تحول مهریه در قوانین موضوعه ۹۳
- ۲-۲- رابطه الگوهای حقوقی مدیریت خانواده با مهریه ۹۵
- ب: تعهد به پرداخت نفقه ۹۶
- ۱- نفقه در فقه امامیه ۹۶
- ۲- نفقه در حقوق ایران ۹۶
- ۱-۲- سیر تحول نفقه در قوانین موضوعه ۹۶
- ۲-۲- رابطه الگوهای حقوقی مدیریت خانواده با نفقه ۹۷
- پ: تعهد به پرداخت اجرت المثل و نحله ۹۸
- ۱- سیر تحول اجرت المثل و نحله در قوانین موضوعه ۹۸
- ۲- رابطه الگوهای حقوقی مدیریت خانواده با اجرت المثل و نحله ۱۰۰
- ت: امکان درج شرط تنصیف دارایی ضمن عقد نکاح ۱۰۱
- ۱- شرط تنصیف دارایی در قوانین موضوعه ۱۰۲
- ۲- رابطه الگوهای حقوقی مدیریت خانواده با شرط تنصیف دارایی ۱۰۳
- بند دوم: تکالیف مالی زوج در حقوق ایران در نکاح موقت ۱۰۴
- الف: تعهد به پرداخت مهریه ۱۰۵
- ب: تعهد به پرداخت نفقه ۱۰۶
- ۱- شرایط استحقاق نفقه در نکاح موقت ۱۰۶
- ۱-۱- شرط نفقه برای تمام مدت نکاح موقت ۱۰۶
- ۲-۱- شرط نفقه برای بخشی از مدت نکاح موقت ۱۰۷

فهرست مطالب □ ۱۱

- ۱-۳- شرط نفقه بیش از مدت نکاح موقت..... ۱۰۷
- ۲- عدم پرداخت نفقه و ضمانت اجرای کیفری و مدنی ۱۰۷
- پ: تعهد به پرداخت اجرت‌المثل و نحله..... ۱۰۸
- ت: امکان درج شرط تنصیف دارایی به نفع زوجه ضمن عقد نکاح موقت.. ۱۰۹
- گفتار دوم: تکالیف مالی زوج در حقوق فرانسه..... ۱۰۹
- بند نخست: تکالیف مالی زوج در حقوق فرانسه در ازدواج..... ۱۰۹
- الف: تعهد به پرداخت نفقه..... ۱۰۹
- ب: اداره اموال مشترک..... ۱۱۰
- ۱- اداره اموال مشترک توسط هر یک از زوجین در قانون مدنی فرانسه..... ۱۱۰
- ۱-۱- منع مبادرت به نقل و انتقالات بلاعوض اموال مشترک بدون رضایت همسر..... ۱۱۱
- ۱-۲- منع وصیت مازاد بر سهم هر یک از زوجین از اموال مشترک.... ۱۱۲
- ۱-۳- منع انتقال حقوق عینی مربوط به اموال غیرمنقول بدون رضایت همسر..... ۱۱۲
- ۲- استقلال مالی هر یک از زوجین در قانون مدنی فرانسه..... ۱۱۳
- ۳- ارتباط استقلال زوجین و اداره اموال مشترک..... ۱۱۴
- ۳-۱- سیر تحول قانونی استقلال مالی زوجه در حقوق فرانسه..... ۱۱۵
- ۳-۱-۱- حجر مالی زوجه در کد ناپلئون..... ۱۱۵
- ۳-۱-۲- حجر مالی زوجه در اصلاحات پس از سال ۱۸۰۴..... ۱۱۶
- ۳-۱-۳- تحقق مفهوم عدم حجر مالی زوجه در قوانین..... ۱۱۷
- ۳-۲- حمایت از همسر در وضعیت حجر وی..... ۱۲۰
- ۳-۲-۱- ضرورت وجود حکم قضایی..... ۱۲۰
- ۳-۲-۲- همراهی قضایی در اداره امکانات مالی..... ۱۲۱
- ۴- انحلال اشتراک اموال در حقوق فرانسه..... ۱۲۲
- ۴-۱- قانون مدنی فرانسه..... ۱۲۲
- ۴-۲- قانون آیین دادرسی مدنی فرانسه..... ۱۲۳

۱۲ □ الگوهای حقوقی مدیریت خانواده در حقوق ایران و فرانسه

- بند دوم: تکالیف مالی زوج در حقوق فرانسه در مدل قرارداد مدنی زندگی مشترک و همزیستی قانونی..... ۱۲۴
- فصل دوم: حقوق و تکالیف غیرمالی زوج در حقوق ایران و فرانسه..... ۱۲۴
- مبحث نخست: حقوق غیرمالی زوج در حقوق ایران و فرانسه..... ۱۲۴
- گفتار نخست: حقوق غیرمالی زوج در حقوق ایران..... ۱۲۴
- بند نخست: حقوق غیرمالی زوج در حقوق ایران در نکاح دائم..... ۱۲۵
- الف: ممانعت زوج از خروج زوجه از منزل..... ۱۲۵
- ۱- ممانعت از خروج زوجه از منزل در فقه امامیه..... ۱۲۵
- ۱-۱- دیدگاه فقهای متقدم..... ۱۲۵
- ۲-۱- دیدگاه فقهای متاخر..... ۱۲۷
- ۳-۱- مبنای حق..... ۱۲۸
- ۲- ممانعت از خروج زن از منزل در حقوق ایران..... ۱۲۹
- ۱-۲- ارتباط حق ممانعت از خروج زوجه از منزل با تمکین زوجه..... ۱۲۹
- ۲-۲- حق ممانعت از خروج زن از منزل در قوانین موضوعه..... ۱۳۰
- ۱-۲-۲- حق تعیین مسکن مشترک..... ۱۳۰
- ۲-۲-۲- حق منع زوجه از دریافت گذرنامه و خروج از کشور ایشان..... ۱۳۲
- ۳- اجرای ممانعت از خروج زن در جامعه کنونی ایران..... ۱۳۴
- ب: تادیب زوجه..... ۱۳۵
- ۱- تادیب زوجه در فقه امامیه..... ۱۳۵
- ۲- تادیب زوجه در قوانین موضوعه..... ۱۳۷
- ۳- اجرای تادیب زوجه در جامعه کنونی ایران..... ۱۳۸
- پ: حق زوج در عبادات زوجه در حقوق ایران..... ۱۳۹
- ۱- حق زوج در عبادات زوجه در فقه امامیه..... ۱۳۹
- ۱-۱- نماز، روزه و حج مستحبی..... ۱۳۹
- ۱-۱-۱- دیدگاه فقهای متقدم..... ۱۳۹
- ۱-۱-۲- دیدگاه فقهای متاخر..... ۱۴۰

فهرست مطالب □ ۱۳

- ۱-۱-۳- مبنای حق ۱۴۰
- ۱-۲-۱- نذر زوجه ۱۴۰
- ۱-۲-۱- دیدگاه فقهای متقدم ۱۴۰
- ۱-۲-۲- دیدگاه فقهای متاخر ۱۴۱
- ۱-۲-۳- مبنای حق ۱۴۱
- ۳-۱- قسم زوجه ۱۴۲
- ۲- حق زوج در عبادات زوجه در قوانین موضوعه ۱۴۲
- ۳- اجرای حق زوج در عبادات زوجه در جامعه کنونی ایران ۱۴۳
- ت: حق منع اشتغال و تحصیل زوجه ۱۴۳
- ۱- حق منع اشتغال و تحصیل زوجه در فقه امامیه ۱۴۴
- ۱-۱- اشتغال زوجه در فقه امامیه ۱۴۴
- ۲-۱- تحصیل زوجه در فقه امامیه ۱۴۵
- ۲- حق منع اشتغال و تحصیل زوجه در حقوق ایران ۱۴۵
- ۱-۲- ارتباط حق منع اشتغال و تحصیل با حق استمتاع زوج ۱۴۵
- ۲-۲- حق منع اشتغال و تحصیل در قوانین موضوعه ۱۴۶
- ۳- حق منع اشتغال و تحصیل در رویه قضایی ۱۴۸
- ۴- اجرای حق منع اشتغال و تحصیل زوجه در جامعه کنونی ایران ۱۵۰
- ث: امکان (امتیاز) استفاده یک جانبه نام خانوادگی زوج از جانب زوجه ۱۵۲
- ۱- استفاده از نام خانوادگی زوج از جانب زوجه در فقه امامیه ۱۵۲
- ۲- استفاده از نام خانوادگی زوج از جانب زوجه در قوانین موضوعه ۱۵۳
- ۱-۲- قانون مدنی ۱۵۳
- ۲-۲- قانون ثبت احوال ۱۵۳
- ۳- امکان (امتیاز) استفاده یک جانبه نام خانوادگی زوج از جانب زوجه در جامعه کنونی ایران ۱۵۵
- بند دوم: حقوق غیرمالی زوج در حقوق ایران در نکاح موقت ۱۵۵
- گفتار دوم: حقوق غیرمالی زوج در حقوق فرانسه ۱۵۶
- بند نخست: حقوق غیرمالی زوج در حقوق فرانسه در ازدواج ۱۵۶

۱۴ □ الگوهای حقوقی مدیریت خانواده در حقوق ایران و فرانسه

- الف: حق منع اشتغال زوجه ۱۵۷
- ۱- حق اشتغال زوجه در رژیم پیشین فرانسه (قبل از انقلاب ۱۷۸۹)..... ۱۵۷
 - ۲- حق اشتغال زوجه در کد ناپلئون (۱۸۰۴) ۱۵۷
 - ۳- حق اشتغال زوجه در اصلاحات پس از سال ۱۸۰۴..... ۱۵۸
- ۳-۱- اشتغال زوجه در سال ۱۸۸۱..... ۱۵۸
 - ۳-۲- اشتغال زوجه در سال ۱۸۹۲..... ۱۵۹
 - ۳-۳- اشتغال زوجه در سال ۱۹۰۷..... ۱۵۹
 - ۳-۴- اشتغال زوجه در سال ۱۹۱۰..... ۱۵۹
 - ۳-۵- اشتغال زوجه در دهه ۱۹۴۰..... ۱۵۹
 - ۳-۶- اشتغال زوجه در سال ۱۹۶۵..... ۱۶۰
- ۴- حق اشتغال زوجه در قانون مدنی کنونی فرانسه ۱۶۰
 - ۵- اشتغال به حرفه قضایی برای زنان در حقوق فرانسه ۱۶۰
- ب: حق استفاده زوجین از نام خانوادگی یکدیگر..... ۱۶۱
- ۱- حق استفاده از نام خانوادگی هر یک از زوجین در دوران ازدواج در قانون مدنی فرانسه ۱۶۱
 - ۲- حق استفاده از نام خانوادگی هر یک از زوجین پس از طلاق در قانون مدنی فرانسه ۱۶۲
 - ۳- حق استفاده از نام خانوادگی هر یک از زوجین پس از جدایی جسمانی در قانون مدنی فرانسه ۱۶۳
- پ: حق تعیین مسکن مشترک..... ۱۶۳
- ۱- حق تعیین مسکن در کد ناپلئون (۱۸۰۴)..... ۱۶۳
 - ۲- حق تعیین مسکن در اصلاحات پس از سال ۱۸۰۴ از دید قوانین و رویه قضایی فرانسه..... ۱۶۴
- ۲-۱- حق تعیین مسکن در سال‌های ۱۹۳۸، ۱۹۴۲ و ۱۹۷۰..... ۱۶۴
 - ۲-۲- حق تعیین مسکن در سال‌های پس از ۱۹۷۰..... ۱۶۵
- ۲-۲-۱- در سال ۱۹۷۳..... ۱۶۵
 - ۲-۲-۲- در سال ۱۹۷۵..... ۱۶۵

فهرست مطالب □ ۱۵

۱۶۶.....	۳-۲-۲- در سال ۱۹۸۰.....
۱۶۶.....	۴-۲-۲- در سال ۱۹۸۱.....
۱۶۷.....	۳- حق تعیین مسکن در قانون مدنی کنونی فرانسه.....
۱۶۸.....	ت: مساله تابعیت زوجه.....
۱۶۹.....	ث: حق منع تحصیل زوجه.....
۱۶۹.....	۱- حق تحصیل و آموزش زنان در قرون وسطی.....
۱۷۰.....	۲- حق تحصیل و آموزش زن در قوانین سده نوزدهم و بیستم میلادی.....
۱۷۱.....	ج: روابط زناشویی در ازدواج.....
۱۷۲.....	چ: سیر تحول طلاق.....
۱۷۲.....	۱- تاسیس طلاق.....
۱۷۲.....	۱-۱- طلاق به دست زوج.....
۱۷۲.....	۲-۱- طلاق توافقی.....
۱۷۳.....	۲- طلاق در قانون مدنی فرانسه.....
۱۷۳.....	۱-۲- طلاق با توافق زوجین در قانون مدنی فرانسه.....
۱۷۴.....	۲-۲- طلاق به دلیل تقصیر هر یک از زوجین.....
۱۷۵.....	۳- سیر تحول جدایی جسمانی در قانون مدنی فرانسه.....
۱۷۵.....	۱-۳- نتایج جدایی جسمانی.....
۱۷۶.....	۲-۳- خاتمه دادن به جدایی جسمانی.....
	بند دوم: حقوق غیرمالی زوج در حقوق فرانسه در مدل قرارداد مدنی زندگی
۱۷۶.....	مشترک و همزیستی قانونی.....
۱۷۷.....	الف: حق اشتغال هر یک از شریکان.....
۱۷۷.....	ب: نام خانوادگی هر یک از شریکان.....
۱۷۸.....	پ: حق تعیین مسکن مشترک.....
۱۷۸.....	ت: تابعیت زوجه.....
۱۷۹.....	ث: حق منع تحصیل و آموزش زوجه.....
	ج: محوریت روابط زناشویی در قرارداد مدنی زندگی مشترک و همزیستی
۱۷۹.....	قانونی.....

۱۶ □ الگوهای حقوقی مدیریت خانواده در حقوق ایران و فرانسه

- ۱- روابط زناشویی در قرارداد مدنی زندگی مشترک..... ۱۷۹
- ۲- روابط زناشویی در مدل همزیستی قانونی..... ۱۸۰
- چ: چگونگی انحلال قرارداد مدنی زندگی مشترک و همزیستی قانونی..... ۱۸۱
- ۱- انحلال قرارداد مدنی زندگی مشترک..... ۱۸۱
- ۲- انحلال مدل همزیستی قانونی..... ۱۸۲
- مبحث دوم: تکالیف غیرمالی زوج در حقوق ایران و فرانسه..... ۱۸۲
- گفتار نخست: تکالیف غیرمالی زوج در حقوق ایران..... ۱۸۲
- بند نخست: تکالیف غیرمالی زوج در حقوق ایران در نکاح دائم..... ۱۸۳
- الف: تعهد به حسن معاشرت..... ۱۸۳
- ۱- مفهوم و اهمیت حسن معاشرت..... ۱۸۳
- ۲- ملاک حسن معاشرت..... ۱۸۴
- ۳- ضمانت اجرای حسن معاشرت در قانون..... ۱۸۴
- ۴- تعهد به حسن معاشرت در رویه قضایی..... ۱۸۴
- ب: تعهد به معاضدت و وفاداری..... ۱۸۵
- ۱- مفهوم و اهمیت معاضدت..... ۱۸۵
- ۲- مفهوم و اهمیت وفاداری..... ۱۸۵
- ۳- ملاک معاضدت و وفاداری..... ۱۸۶
- ۴- ضمانت اجرای معاضدت و وفاداری..... ۱۸۷
- ۵- تعهد به وفاداری در رویه قضایی..... ۱۸۷
- پ: تعهد به ایفای وظیفه خاص زناشویی از جانب زوج..... ۱۸۸
- ۱- در فقه و قانون..... ۱۸۸
- ۲- در رویه قضایی..... ۱۸۹
- بند دوم: تکالیف غیرمالی زوج در حقوق ایران در نکاح موقت..... ۱۹۰
- الف: تعهد به حسن معاشرت..... ۱۹۰
- ب: تعهد به معاضدت و وفاداری..... ۱۹۰
- پ: تعهد به ایفای وظیفه خاص زناشویی از جانب زوج..... ۱۹۱
- گفتار دوم: تکالیف غیرمالی زوج در حقوق فرانسه..... ۱۹۱

فهرست مطالب □ ۱۷

- بند نخست: تکالیف غیرمالی زوج در حقوق فرانسه در ازدواج..... ۱۹۱
- الف: سیر تحول تعهد به وفاداری و زندگی مشترک ۱۹۱
- ۱- تعهد متقابل زوجین به وفاداری و زندگی مشترک در حقوق فرانسه ۱۹۲
- ۱-۱- تعهد به وفاداری و زندگی مشترک در قانون مدنی فرانسه ۱۹۲
- ۲-۱- تعهد به وفاداری در رویه قضایی فرانسه ۱۹۳
- ۳-۱- تعهد به زندگی مشترک در رویه قضایی فرانسه ۱۹۳
- ۲- تعهد به وفاداری و زندگی مشترک پس از جدایی جسمانی در قانون مدنی فرانسه ۱۹۴
- ب: تعهد به معاضدت دو جانبه زوجین به یکدیگر ۱۹۴
- ۱- تعهد به معاضدت دوجانبه زوجین در قانون مدنی فرانسه ۱۹۴
- ۲- محدوده اعمال تعهد به معاضدت دوجانبه در ازدواج ۱۹۵
- بند دوم: تکالیف غیرمالی زوج در حقوق فرانسه در مدل قرارداد مدنی زندگی مشترک و همزیستی قانونی ۱۹۵
- الف: تعهد به وفاداری و زندگی مشترک ۱۹۵
- ب: تعهد به معاضدت شرکا ۱۹۸
- ۱- قرارداد مدنی زندگی مشترک ۱۹۸
- ۱-۱- تعهد به معاضدت در قرارداد مدنی زندگی مشترک در قانون ۱۹۹۹ ۱۹۸
- ۲-۱- تعهد به معاضدت در قرارداد مدنی زندگی مشترک در اصلاحیه سال ۲۰۰۶ ۱۹۹
- ۲- همزیستی قانونی ۲۰۰

بخش دوم

اقتدار پدر بر فرزندان در حقوق ایران و فرانسه

- فصل نخست: حقوق و تکالیف مالی پدر در حقوق ایران و فرانسه ۲۰۲
- مبحث نخست: حقوق مالی پدر در حقوق ایران و فرانسه ۲۰۲
- گفتار نخست: حقوق مالی پدر در حقوق ایران ۲۰۳

۱۸ □ الگوهای حقوقی مدیریت خانواده در حقوق ایران و فرانسه

- بند نخست: حقوق مالی پدر در حقوق ایران در نکاح دائم ۲۰۳
- الف: ولایت پدر بر فرزند ۲۰۳
- ۱- آثار مالی ولایت پدر بر فرزند ۲۰۳
- ۲- ولایت مادر ۲۰۵
- ۱-۲ آثار مالی ولایت مادر ۲۰۶
- ۲-۲ بررسی ولایت مادر بر فرزند در صورت فقدان پدر ۲۰۷
- ۳- وظایف و حدود اختیارات ولی قهری ۲۰۸
- ۴- اقتدار پدر در خصوص اداره اموال و دارایی فرزند ۲۰۹
- ۴-۱ فرزند تنی ۲۰۹
- ۴-۲ اداره اموال و نمایندگی قانونی در نهاد فرزندخواندگی ۲۱۰
- ۵- موارد عزل ولی قهری ۲۱۰
- ب: نفقه اقارب صعودی ۲۱۱
- بند دوم: حقوق مالی پدر در حقوق ایران در نکاح موقت ۲۱۱
- گفتار دوم: حقوق مالی پدر در حقوق فرانسه ۲۱۲
- بند نخست: حقوق مالی پدر در حقوق فرانسه در ازدواج ۲۱۲
- الف: حقوق مالی ناشی از قدرت پدری و اقتدار ابوینی ۲۱۲
- ۱- موجبات محرومیت از اعمال اقتدار ابوینی ۲۱۴
- ۱-۱ سلب کلی یا جزئی اقتدار ابوینی ۲۱۴
- ۱-۲ چگونگی اعمال اقتدار ابوینی در صورت صدور حکم سلب کلی یا جزئی اقتدار ابوینی ۲۱۷
- ۱-۳ شرایط باز پس‌گیری حق اعمال اقتدار ابوینی پس از سلب کلی یا جزئی ۲۱۷
- ۲- اجرای انفرادی اقتدار ابوینی ۲۱۸
- ۳- اجرای اقتدار ابوینی توسط والدین جدا از یکدیگر ۲۱۹
- ۴- چگونگی اعمال اقتدار ابوینی در صورت سپرده شدن کودک به شخص ثالث ۲۲۰
- ۵- شرایط آغاز قیمومت در فرض عدم امکان اجرای اقتدار ابوینی ۲۲۱

فهرست مطالب □ ۱۹

- ۶- شرایط واگذاری اقتدار ابوینی ۲۲۱
- ۷- اداره اشتراکی اموال و دارایی فرزند و اعمال اقتدار ابوینی ۲۲۲
- ۸- حق انتفاع قانونی نسبت به اموال کودک ۲۲۳
- ۸- ۱- استثنای حق انتفاع قانونی ۲۲۳
- ۸- ۲- مخارج حق انتفاع قانونی ۲۲۴
- ۸- ۳- خاتمه حق انتفاع قانونی ۲۲۴
- ب: نفقه پدر و مادر ۲۲۴
- ۱- پرداخت نفقه پدر و مادر توسط فرزند تنی ۲۲۵
- ۲- پرداخت نفقه پذیرنده فرزند از جانب فرزند خوانده ۲۲۶
- بند دوم: حقوق مالی پدر در حقوق فرانسه در مدل قرارداد مدنی زندگی مشترک و همزیستی قانونی ۲۲۶
- مبحث دوم: تکلیف مالی پدر در حقوق ایران و فرانسه ۲۲۷
- گفتار نخست: تکلیف مالی پدر در حقوق ایران ۲۲۷
- بند نخست: تکلیف مالی پدر در حقوق ایران در نکاح دائم ۲۲۷
- بند دوم: تکلیف مالی پدر در حقوق ایران در نکاح موقت ۲۲۹
- گفتار دوم: تکالیف مالی پدر در حقوق فرانسه ۲۲۹
- بند نخست: تکالیف مالی پدر در حقوق فرانسه در ازدواج ۲۲۹
- الف: تعهد به اعمال قدرت پدری و اقتدار ابوینی ۲۲۹
- ۱- سیر تحول اهلیت در حقوق روم باستان ۲۳۰
- ۲- قدرت پدری در کد ناپلئون ۱۸۰۴ ۲۳۱
- ۳- قدرت پدری در سال‌های ۱۹۴۰ تا ۱۹۴۸ میلادی ۲۳۱
- ۴- قدرت پدری بعد از سال ۱۹۷۰ میلادی ۲۳۲
- ۵- اقتدار ابوینی در جامعه کنونی فرانسه ۲۳۳
- ب: تعهد به پرداخت نفقه فرزند ۲۳۴
- ۱- انعقاد توافق‌نامه میان والدین به منظور تعیین کیفیت اجرای اقتدار ابوینی و تنظیم سهم هر یک از ایشان برای نگهداری، تعلیم و تربیت فرزند ۲۳۵
- ۲- تعهد به پرداخت نفقه فرزندخوانده از جانب پذیرنده فرزند ۲۳۵

۲۰ □ الگوهای حقوقی مدیریت خانواده در حقوق ایران و فرانسه

- ۳- پرداخت مکمل نفقه در قالب مقرری تامین معاش..... ۲۳۶
- ۴- پرداخت مخارج نگهداری کودک تحت اقدام کمک تربیتی..... ۲۳۸
- ۵- شرایط بهره‌مندی خانواده از کمک مالی..... ۲۳۸
- بند دوم: تکالیف مالی پدر در حقوق فرانسه در مدل قرارداد مدنی زندگی مشترک و همزیستی قانونی..... ۲۳۹
- فصل دوم: حقوق و تکالیف غیرمالی پدر در حقوق ایران و فرانسه..... ۲۳۹**
- مبحث نخست: حقوق غیرمالی پدر در حقوق ایران و فرانسه..... ۲۴۰
- گفتار نخست: حقوق غیرمالی پدر در حقوق ایران..... ۲۴۰
- بند نخست: حقوق غیرمالی پدر در حقوق ایران در نکاح دائم..... ۲۴۰
- الف: ولایت پدر در ازدواج فرزند..... ۲۴۱
- ۱- ولایت پدر یا جد پدری در خصوص قابلیت صحی فرزند برای ازدواج..... ۲۴۱
- ۲- ولایت پدر یا جد پدری در ازدواج دختر باکره رشیده..... ۲۴۲
- ب: حق حضانت..... ۲۴۴
- پ: حق تادیب و تنبیه از جانب اولیای قانونی..... ۲۴۵
- ت: تابعیت فرزند..... ۲۴۶
- ث: ضرورت اطاعت از پدر و مادر و احترام به ایشان..... ۲۴۷
- بند دوم: حقوق غیرمالی پدر در حقوق ایران در نکاح موقت..... ۲۴۸
- گفتار دوم: حقوق غیرمالی پدر در حقوق فرانسه..... ۲۴۸
- بند نخست: حقوق غیرمالی پدر در حقوق فرانسه در ازدواج..... ۲۴۸
- الف: حق اجرای اقتدار ابویینی به صورت اشتراکی با مادر..... ۲۴۸
- ب: حق تنبیه و تادیب فرزند..... ۲۴۹
- پ: حق حضانت و نگهداری فرزند..... ۲۵۰
- ت: حق ملاقات و اسکان فرزند..... ۲۵۱
- ۱- حق ملاقات و اسکان فرزند در قانون مدنی فرانسه..... ۲۵۱
- ۲- حق ملاقات و اسکان فرزند در رویه قضایی..... ۲۵۵

فهرست مطالب □ ۲۱

- ۱-۲- رای دیوان عالی فرانسه در خصوص تغییر اقامتگاه کودک توسط مادر و عدم اطلاع آن به پدر..... ۲۵۵
- ۲-۲- رای دیوان عالی فرانسه در خصوص اعطای حق ملاقات به پدر با در نظر گرفتن مصلحت فرزند..... ۲۵۶
- ۳-۲- رای دیوان عالی فرانسه در خصوص رد درخواست تغییر اقامتگاه همیشگی فرزندان به دلیل تعلق مادر به مذهب دیگر..... ۲۵۶
- ۴-۲- رای دیوان عالی فرانسه در خصوص تایید حکم طلاق در صورت اعمال خشونت زوج بر فرزندان..... ۲۵۶
- ۵-۲- رای دیوان عالی فرانسه در خصوص رعایت مصالح کودک در اعطای حق ملاقات و اسکان به اجداد..... ۲۵۷
- ۶-۲- رای دیوان عالی فرانسه در خصوص عدم پذیرش اعطای حق ملاقات و اسکان به نفع اشخاصی دیگر (به غیر از پدر و مادر و اجداد)..... ۲۵۷
- ۷-۲- رای دیوان عالی فرانسه در خصوص تعلیق حق ملاقات پدری به علت اعمال فشار روانی زیاد نسبت به فرزند خود..... ۲۵۸
- ۸-۲- رای دیوان عالی فرانسه در خصوص انتقال مسکن اصلی کودک به محل سکونت پدر به دلیل دچار شدن کودک به سندرم وابستگی شدید نسبت به یکی از والدین..... ۲۵۸
- ۹-۲- رای دادگاه تجدیدنظر فرانسه در خصوص عدم تعلیق حق ملاقات و اسکان پدر، علی رغم الکلی بودن وی..... ۲۵۸
- ۱۰-۲- رای دادگاه در خصوص اعطای حق اقتدار ابوینی به ناپدری کودک..... ۲۵۸
- ث: لزوم اذن ابوین در خصوص ازدواج فرزند..... ۲۵۹
- ۱- سن ازدواج در قانون مدنی فرانسه و استثنای آن..... ۲۵۹
- ۲- اشخاص ذیصلاح جهت اظهارنظر در خصوص ازدواج فرزند در قانون مدنی فرانسه..... ۲۶۰
- ۱-۲- پدر و مادر..... ۲۶۰

۲۲ □ الگوهای حقوقی مدیریت خانواده در حقوق ایران و فرانسه

- ۲-۲- اجداد یا جدات ۲۶۱
- ۳-۲- شورای خانواده ۲۶۱
- ۴-۲- رئیس جمهور ۲۶۲
- ۳- دارندگان حق اعتراض به برگزاری مراسم ازدواج در قانون مدنی فرانسه ۲۶۲
- ۳-۱- حق اعتراض پدر و مادر، اجداد و جدات در صورت عدم حضور پدر و مادر ۲۶۳
- ۳-۲- حق اعتراض خویشان در خط جانبی در صورت نبود هیچ یک از پدر، مادر و اجداد یا جدات ۲۶۴
- ۳-۳- حق اعتراض دادستان ۲۶۵
- ۴- آثار ازدواج باطل اعلام شده نسبت به فرزندان ۲۶۵
- ۵- حق رضایت پذیرنده فرزند نسبت به ازدواج فرزندخوانده ۲۶۵
- ج: لزوم احترام فرزند به پدر و مادر خود در قانون مدنی فرانسه ۲۶۶
- بند دوم: حقوق غیرمالی پدر در حقوق فرانسه در مدل قرارداد مدنی زندگی مشترک و همزیستی قانونی ۲۶۶
- ۱- در قانون ۲۶۶
- ۱-۱- در الگوی قرارداد مدنی زندگی مشترک ۲۶۶
- ۲-۱- در الگوی همزیستی قانونی ۲۶۷
- ۲- در رویه قضایی ۲۶۸
- ۱-۲- اعمال اقتدار ابوینی توسط دو خانم هم جنس گرا در فرانسه ۲۶۸
- ۲-۲- رای دادگاه در خصوص مشخص کردن کیفیت ارتباط کودک با اشخاص ثالث در فرض واگذاری اعمال اقتدار ابوینی به یک زوج هم جنس در قرارداد مدنی زندگی مشترک ۲۶۹
- مبحث دوم: تکالیف غیرمالی پدر در حقوق ایران و فرانسه ۲۷۰
- گفتار نخست: تکالیف غیرمالی پدر در حقوق ایران ۲۷۰
- بند نخست: تکالیف غیرمالی پدر در حقوق ایران در نکاح دائم ۲۷۰
- الف: تکالیف حضانت فرزند ۲۷۰

فهرست مطالب □ ۲۳

ب: معاضدت پدر با مادر در تربیت فرزند.....	۲۷۲
پ: اخذ شناسنامه و نام خانوادگی فرزند.....	۲۷۳
بند دوم: تکالیف غیرمالی پدر در حقوق ایران در نکاح موقت.....	۲۷۴
گفتار دوم: تکالیف غیرمالی پدر در حقوق فرانسه.....	۲۷۴
بند نخست: تکالیف غیرمالی پدر در حقوق فرانسه در ازدواج.....	۲۷۴
الف: حمایت ویژه از کودک از منظر حقوق بین الملل خصوصی.....	۲۷۵
ب: شناسایی نسب پدری و نسب مادری.....	۲۷۶
پ: رعایت مصالح و منافع فرزند.....	۲۷۸
۱- حمایت از حقوق فرزند.....	۲۷۸
۲- مدنظر قرار دادن مصلحت کودک در سپردن کودک به اشخاص ثالث در قانون مدنی فرانسه.....	۲۷۹
۳- وظایف دادرس مامور به رسیدگی به دعاوی خانوادگی در قانون مدنی فرانسه.....	۲۸۰
ت: حق حفظ روابط شخصی کودک با اجداد و برادر و خواهر خود در قانون مدنی فرانسه.....	۲۸۱
۱- حق حفظ روابط شخصی کودک با اجداد.....	۲۸۱
۲- روابط کودک با برادران و خواهران خود.....	۲۸۱
ث: الگوی واگذاری نام خانوادگی به فرزند در قانون مدنی فرانسه.....	۲۸۲
۱- نام خانوادگی فرزند تنی.....	۲۸۲
۲- نام خانوادگی فرزند خوانده.....	۲۸۴
ج: مقرر نمودن ترتیبات کمک آموزشی برای فرزند.....	۲۸۷
بند دوم: تکالیف غیرمالی پدر در حقوق فرانسه در مدل قرارداد مدنی زندگی مشترک و همزیستی قانونی.....	۲۹۰
نتیجه و پیشنهادها.....	۲۹۲
پیشنهادها.....	۲۹۹

۲۴ □ الگوهای حقوقی مدیریت خانواده در حقوق ایران و فرانسه

۳۰۶.....	فهرست منابع
۳۰۶.....	الف: فارسی
۳۰۶.....	۱- کتب
۳۰۸.....	۲- قوانین و مقررات، آیین نامه‌ها
۳۰۹.....	۳- مقالات
۳۱۱.....	۴- پایان نامه‌ها و رساله‌ها
۳۱۲.....	ب: فرانسوی
۳۱۲.....	۱- کتب
۳۱۲.....	۲- قوانین
۳۱۳.....	۳- گزارشات رسمی
۳۱۴.....	۴- مقالات
۳۱۸.....	۵- رساله‌های دکتری
۳۱۸.....	۶- آرا
۳۲۰.....	پ: انگلیسی
۳۲۳.....	ت: عربی
۳۲۵.....	ث: الکترونیکی
۳۲۶.....	فهرست واژگان حقوقی

سپاس گزاری

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَيْسَ لِقَضَائِهِ دَافِعٌ وَلَا لِعَطَائِهِ مَانِعٌ وَلَا كَصُنْعِهِ صَانِعٌ وَهُوَ
الْجَوَادُ الْأَوْسَعُ... لَا تَخْفَى عَلَيْهِ الظَّلَايِعُ وَلَا تَضِيغُ عِنْدَهُ الْوَدَائِعُ جَازِي كُلِّ صَانِعٍ وَ
رَائِسٍ كُلِّ قَانِعٍ... وَهُوَ لِلدَّعَوَاتِ سَامِعٌ وَلِلْكَرْبَاتِ دَافِعٌ وَلِلدَّرَجَاتِ رَافِعٌ...^۱

ستایش خداوند بخشنده را
که موجود کرد از عدم بنده را
چو آید به کوشیدن خیر پیش
به توفیق حق دان نه از سعی خویش
تو قائم به خود نیستی یک قدم
ز غیبت مدد می رسد دم به دم^۲

چهارم دبستان بودم که اولین جرقه‌ی تحصیل در رشته حقوق در ذهن کودکانه ام زده شد... آن روزها که دانش‌آموزان، به فکر رفتن به مقطع جدید راهنمایی و انتخاب مدرسه مناسب بودند، مهم‌ترین انگیزه‌ی مهرانگیز، تحصیل در رشته حقوق، آن هم در دانشکده حقوق شهید بهشتی بود و بس... با جدیت تمام، مراحل تحصیل را با توکل بر خدا و پشتکار پشت سر گذاشتم. سرانجام در تیرماه ۱۳۹۰ خورشیدی، سرنوشت و تقدیر دوازده ساله تحصیل به ثمر نشست و درکنکور رشته علوم انسانی، با اخذ رتبه ۴۵ حسب همان علاقه دیرینه سال‌های پیش، دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی را

۱. سپاس خداوندی را که برای قضایش، دافعی و برای عطایش، مانعی و همانند صنع او، صنع (هیچ) صانعی نیست و اوست سخاوتمند و وسعت بخش... طلیعه‌ها بر او پوشیده نمی‌ماند و ودیعه‌ها نزد او ضایع نمی‌گردد، پاداش‌دهنده هر صانع و بی‌نیازکننده هر قناعت‌گری است... اوست همان شنونده دعاها، و دفع‌کننده بلاها و (تنها) اوست همان بالا برنده درجات... (فرازی از دعای امام حسین (ع) در روز عرفه)
۲. سعدی شیرازی.

اولین انتخاب خود قرار دادم و این گونه به دانشگاه راه یافتم. اولین روز شروع رسمی کلاس‌های ما دانشجویان ورودی جدید، سه شنبه روزی بود در اواسط مهرماه یک هزار و سیصد و نود خورشیدی و با درسی به نام «مقدمه علم حقوق»... نام استاد این درس با درس «حقوق مدنی ۱» مشترک بود ... **دکتر غلامعلی سیفی زیناب** ...

این سیر و تطور تاریخی را از آن جهت اشاره نمودم تا به آن جایی برسیم که استادی که در گذشته‌ای نه چندان دور - شش سال پیش که چه زود هم دیر می‌شود به قول دکتر قیصر امین‌پور - اولین کلاس و تحصیل من در دانشکده حقوق با ایشان شروع شد ... همان استادی هستند که امروز در سمت استاد راهنمای این پژوهش؛ خود را همواره مدیون حمایت‌هایشان می‌دانم و تا ابد خود را همان شاگرد مقدمه علم حقوق ایشان می‌دانم ... همو که هم استادی فاضل است و هم پدری مهربان ... استادی که شوق یادگیری زبان و ادبیات فرانسه را در کنار رشته حقوق در من به وجود آورد... و همین شد که تصمیم به نگارش پایان‌نامه تطبیقی در حقوق فرانسه در مقطع کارشناسی ارشد گرفتم ... هیچ گاه و هیچ چیزی نخواهد توانست نقش ایشان را در خاطر من، کم رنگ نماید...

بدون تردید، این پژوهش به نتیجه‌ای شایسته و مطلوب نمی‌رسید؛ اگر نبود حمایت‌های بی دریغ بزرگ استادانی چون **جناب آقای دکتر گودرز افتخار جهرمی** (رئیس اسبق دانشکده حقوق و مدیر گروه حقوق خصوصی)، **جناب آقای دکتر حسین مهرپور** (رئیس سابق دانشکده حقوق که وقت ارزشمند خود را به ارزیابی این پژوهش اختصاص دادند)، **جناب آقای دکتر سید محمود مصطفوی کاشانی** (استاد برجسته حقوق مدنی ایران که با دیباچه پربار خود، منت را بر اینجانب تمام کرده‌اند)، **جناب آقایان دکتر علیرضا عالی پناه و دکتر محمدعلی بهمئی** (اساتید ارجمندی که از مشاوره‌ها و ارشادات ایشان بهره فراوان بردم) و همچنین **جناب آقایان دکتر اسدالله یآوری، دکتر امیر حسن نیازپور و دکتر سعید شجاعی** که بدون آنان این لیست ناقص و ابتر می‌ماند ... برای همیشه و با تمام وجود سپاس گزار یکایک این بزرگواران خواهم بود ...

خانواده مهربان و عزیزم که طی حدود یک سال و اندی نگارش این اثر، هم چون همیشه، دشواری‌های کار را برایم آسان کردند و دعاها و حمایت‌هایشان، همواره

گره‌گشای راه‌های صعب‌العبورِ زندگی‌ام بوده و هست ... با تمام وجود قدردان محبتِ تک‌تکِ این عزیزان هستم و برایشان، آرزوی سربلندی و شادکامی را از آن یکتای بی‌همتا دارم.

از مدیر محترم «بنیاد حقوقی میزان»، جناب آقای دکتر عباس شیری که در نشر و ترویج تالیفات حقوقی صورت گرفته، همواره پیش قدم و در توسعه علم حقوق در کشور ایران پیشگام بوده‌اند، بابت مساعدت ویژه ایشان جهت فراهم ساختن زمینه انتشار این مختصر، صمیمانه سپاس گزارم. امید است، مدیریت والا و اندیشه نورانی ایشان در فروزان نگاه داشتن مشعل رشته حقوق در کشور ایران، همواره تاثیر گذار باشد.

امیدوارم که جامعه حقوقی ایران، این اثر ناچیز را با نقایص و ضعف‌هایش پذیرا باشد چرا «که دراز است ره مقصد و من نو سفرم»^۱ ...

۱. غزل شماره ۳۲۸، حافظ شیرازی.

دیباچه جناب آقای دکتر سید محمود مصطفوی کاشانی

نهادهای حقوق مدنی به ویژه در بخش خانواده در هر جامعه‌ای دارای ریشه‌های عرفی، اقتصادی، فرهنگی و وابسته به باورهای دینی مردم هستند و با داشتن چنین پشتوانه‌ای، در طول چند هزار سال ادامه یافته‌اند. با این حال، دگرگونی‌های فرهنگی و اجتماعی در جامعه‌های بشری گریزناپذیر هستند. به ویژه در دهه‌های پایانی سده هجدهم، با اظهارنظرهای اندیشمندانی، حقوق و شرافت ذاتی انسان پذیرفته شد. در این میان اعلامیه حقوق بشر و شهروند که در ۲۶ اوت ۱۷۸۹ در مجلس ملی فرانسه به تصویب رسید، دگرگونی ژرفی در حقوق مدنی و سیاسی به بار آورد. ماده یکم این اعلامیه با نفی تبعیض‌های تاریخی و گروه‌بندی‌های اجتماعی مقرر ساخت:

«انسان‌ها آزاد دیده به جهان می‌گشایند و از نظر حقوق، آزاد و برابر می‌مانند.

تمایزهای اجتماعی تنها باید بر پایه منافع عمومی استوار شوند».

با پذیرش اندیشه آزادی و حقوق برابر انسان، نظام برده‌داری که چند هزار سال در جامعه‌های بشری به رسمیت شناخته می‌شد، فروریخت و قوانین ضدبردگی در فرانسه و انگلستان به تصویب رسیدند. با این حال، با تصویب قانون مدنی فرانسه در ۱۸۰۴ میلادی، نهادهای دیرپای حقوق مدنی، به ویژه ساختار تاریخی مدیریت خانواده، همچنان کارایی و اعتبار خود را حفظ کردند. ماده ۳۷۳ این قانون تصریح کرد، پدر به تنهایی اقتدار بر فرزندان را به کار می‌برد، ولی برای مادر نقشی در اداره امور فرزندان قایل نشد. اصلاحیه ۲۳ ژوئیه ۱۹۴۲ که ۱۳۸ سال پس از قانون مدنی ۱۸۰۴ به تصویب رسید، دگرگونی اندکی بر اقتدار پدری به وجود آورد. هر چند بر پایه ماده ۲۷۳ جدید، اقتدار اداره خانواده به پدر و مادر واگذار شد، با این حال، نقش پدر و مادر در این زمینه یکسان شمرده نشد. در این ماده، اقتدار مدیریت خانواده تنها به یکی از پدر و مادر واگذار شده است. بند یکم این ماده افزوده است که اقتدار مدیریت خانواده در دوران ازدواج، از سوی پدر به عنوان رئیس خانواده اجرا می‌شود. این بند، مادر را معاون و همکار پدر بر شمرد که در مواردی می‌توانست جایگزین وی شود. ولی

۳۰ □ الگوهای حقوقی مدیریت خانواده در حقوق ایران و فرانسه

سرانجام قانون ۴ ژوئن ۱۹۷۰، حق مشترک و ریاست پدر و مادر بر خانواده را به رسمیت شناخت که یک رویکرد کارا و نوین در اداره امور فرزندان و دگرگونی بنیادین در نهاد خانواده در این کشور است.

در کشور ما نیز دگرگونی‌های حقوق خانواده، گام به گام انجام شده‌اند. حق طلاق در طول تاریخ فقه، در اختیار شوهر بوده است. در همین راستا، ماده ۱۱۳۳ در جلد دوم قانون مدنی که در اسفند ۱۳۱۳ و فروردین ۱۳۱۴ به تصویب رسید، این قاعده را با روشنی هر چه تمام‌تر چنین مورد تأکید قرار داد: «مرد می‌تواند هر وقت بخواهد زن خود را طلاق دهد». با تصویب اعلامیه جهانی حقوق بشر در ۱۰ دسامبر ۱۹۴۸ از سوی مجمع عمومی سازمان ملل متحد، برابری شهروندان به گونه‌ی عام، در ماده یکم این اعلامیه پذیرفته شد. در ماده شانزدهم این اعلامیه نیز حق برابر زن و شوهر در ازدواج، به ویژه این الزام حقوقی که: «ازدواج باید با رضایت کامل و آزدانه زن و مرد انجام شود» تأکید گردید.

این اصول ارزشمند در کنار دستاوردهای حقوق مدنی فرانسه، وزارت دادگستری و مجلس شورای ملی در ایران را برآن داشت که قواعد سنتی حقوق مدنی را کنار گذارند و با تصویب قانون حمایت خانواده در سال ۱۳۴۶ و ۱۳۵۳، تصمیم‌گیری درباره جدایی زن و شوهر و سرنوشت زندگی مشترک برای حفظ حقوق فرزندان و منافع خانواده را در اختیار دادگاه قرار دهند که یک دگرگونی سودمند در حقوق مدنی ایران بود. با این حال، بخش‌های دیگری از مقررات سنتی حقوق خانواده که میراث مقررات هزاره‌های گذشته هستند، همچنان به قوت خود باقی مانده‌اند. برای نمونه، عنوان باب سوم از کتاب هشتم از جلد دوم قانون مدنی «در ولایت قهری پدر و جد پدری» است که میراث نهادهای کهن مدیریت خانواده است. پدر و در نبود او جد پدری، دارای اقتدار مطلق نسبت به خانواده و مادر و فرزندان است و مادر که یکی از دو رکن خانواده است، هنوز هیچ نقشی در مدیریت خانواده و سرپرستی امور فرزندان ندارد. این در حالی است که با تصویب اعلامیه جهانی حقوق بشر و تأکید بر این واقعیت که ازدواج با رضایت زن و شوهر شکل می‌گیرد، مدیریت خانواده و امور فرزندان نباید در حیطه اقتدار انحصاری پدر و در نبود او، جد پدری باقی بماند. از همین رو، قانون مدنی فرانسه، ۴۸ سال پیش قاعده مدیریت و ریاست مشترک پدر و مادر بر خانواده را

دیاچه □ ۳۱

پذیرفت. بی تفاوتی قوه قضاییه و مجلس قانون‌گذاری در زمینه این دگرگونی‌های سودمند عرفی و واپس‌گرایی و پافشاری بر اجرای قواعد کهن مدیریت خانواده، زیان‌های سنگینی به کیان خانواده و حقوق مادر و فرزندان وارد می‌کند.

جای خوشوقتی است که سرکار خانم مهرانگیز سادات شاهمرادی، عنوان پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود در دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی را: «بررسی سیر تحول الگوهای حقوقی مدیریت خانواده در حقوق ایران و فرانسه» انتخاب کرده و با تسلط به زبان فرانسه، توانسته‌اند نوآوری‌های حقوق مدنی فرانسه در مقایسه با قانون مدنی ایران را با زبان حقوقی روشن، به رشته نگارش در آورند. امید است که این پژوهش ارزشمند حقوقی، برای دانشجویان و مجلس قانون‌گذاری و ایجاد یک دگرگونی سودمند در حقوق خانواده در ایران، مورد بهره‌برداری قرار گیرد. توفیقات بیشتر ایشان را در این راه آرزومندم.

سید محمود کاشانی

استاد دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی

دیبچه جناب آقای دکتر غلامعلی سیفی زیناب

حساس‌ترین مبحث حقوق خصوصی در اکثر نظام‌های حقوقی را مطالعه و پردازش موضوعات حقوق خانواده تشکیل می‌دهد. اهمیت بحث در قلمرو حقوق خانواده از طبیعت خاص نهاد خانواده و قراردادی که این تاسیس حقوقی را پایه‌گذاری می‌کند، ناشی می‌گردد. خانواده، علاوه بر این که یک تاسیس حقوقی حقوق خصوصی با قواعد متعدد امری لازم‌الرعايه در آن محسوب می‌شود؛ عملاً یک پدیده پر اهمیت اجتماعی نیز به حساب می‌آید که هسته اولیه تمام اجتماعات بشری را تشکیل می‌دهد. بر عکس سایر قراردادهای، موضوع عقد نکاح به عنوان منحصرترین راه تشکیل خانواده در حقوق ایران و رایج‌ترین شیوه ایجاد خانواده در سایر نظام‌های حقوقی جهان، تنها به یک امر مالی محدود نمی‌گردد؛ بلکه توافق و تعهد بر همزیستی و برقراری رابطه عاطفی بین دو فرد انسان، با کرامت ذاتی هر کدام از ایشان است. اداره چنین نهادی که به همسو و منطقی کردن رفتار دو انسان مستقل متکی است، با افزایش دارایی خانواده و ضرورت تعیین تکلیف مالکیت اموال حاصل شده و نیز پیدایش فرزندان و لزوم مراقبت و تربیت آنها، پیچیده‌تر می‌گردد.

نظام‌های حقوقی، هر کدام شیوه و الگوی خاصی را مناسب اداره خانواده می‌دانند. در حقوق فرانسه، مقررات قانون مدنی مصوب ۱۸۰۴ میلادی، در مقام بازتاب افکار ناپلئون، خانواده را بر دو پایه اقتدار مرد به عنوان زوج و اقتدار مرد به عنوان پدر استوار می‌ساخت. لیکن، دیدگاه مردم جوامع کشورهای اروپایی در طول قرن بیستم و به ویژه در دهه‌های پایانی این سده، به کلی دگرگون گردید.

سهولت و تکرر در راه‌های تشکیل خانواده، برابری جنسیتی و عدم تبعیض در اختیارات زن و مرد، آزادی طرفین به ادامه و یا انحلال رابطه ناشی از توافق همزیستی و بالاخره تاکید بر رعایت مصلحت کودکان تولد یافته از روابط آزاد، دغدغه‌هایی بودند که قانون‌گذار کشورهای اروپایی را بر آن داشت، تا یکی بعد از دیگری، دست به اصلاحات اساسی در مقررات مربوط به خانواده بزنند.

۳۴ □ الگوهای حقوقی مدیریت خانواده در حقوق ایران و فرانسه

در کشور فرانسه، از سال ۱۹۶۰ میلادی به بعد، عمده مقررات در حوزه خانواده، مورد بازنگری و اصلاح واقع شد. مقررات مربوط به قیمومت (۱۹۶۴)، مقررات مربوط به نظام مالی (۱۹۶۵)، مقررات مربوط به فرزندخواندگی (۱۹۶۶)، مقررات مرتبط با بزرگسالان محجور (۱۹۶۸)، مقررات مرتبط با اقتدار ابوینی (۱۹۷۰)، مقررات مربوط به شناسایی نسب (۱۹۷۲)، مقررات مربوط به طلاق (۱۹۷۵)، مقررات مربوط به چگونگی تقسیم مال (۱۹۷۶)، قوانین مرتبط با غیبت هر یک از زوجین (۱۹۷۷)... این اصلاحات، تقریباً تمامی مسایل را در قلمرو حقوق خانواده فرا گرفته است به نحوی که در این باب می‌توان مدعی شد، یک مجموعه قانونی جدید، وارد قانون مدنی فرانسه گردیده است.

بدون تردید، یکی از مهمترین اصلاحات در زمینه حقوق خانواده، مقررات مرتبط با اقتدار ابوینی در سال ۱۹۷۰ میلادی بود که به موجب آن، اداره خانواده به کلی تغییر یافته و اعطای اختیار مدیریت خانواده و فرزندان به زوج و پدر، پایان پذیرفته است. مدیریت مشترک دو طرف رابطه همزیستی بر خانواده و فرزندان، نظریه‌ای است که حقوق فرانسه، امروزه از آن دفاع می‌نماید.

در حقوق ایران، مقررات مرتبط با عقد نکاح، خانواده و ولایت قهری بر اولاد، به شرح اعلام شده در مواد ۱۰۳۴ الی ۱۲۰۶ قانون مدنی، عمدتاً برگرفته از دیدگاه‌های اندیشمندان فقه اسلامی است. در نگرش فقه حاکم بر قانون مدنی، اداره خانواده بر اساس مردسالاری نهاده شده و مطابق ماده ۱۱۰۵ این قانون، ریاست خانواده در روابط زوجین، از خصایص شوهر محسوب گردیده است. به علاوه، ولایت بر طفل صغیر، به طور هم‌زمان به پدر و اجداد پدری اختصاص یافته و برای مادر اختیاری جهت اداره امور مالی فرزند خویش، اعطا نگردیده است.

در نظر گرفتن ملاحظات مربوط به خاستگاه دینی این احکام و قداست بخشیدن به آن‌ها، موجب گردیده است که مقررات مزبور، کمتر دستخوش بازنگری و اصلاح قرار گیرد. با این حال، قانون‌گزار پیش از انقلاب اسلامی، در سال‌های ۱۳۴۶ و ۱۳۵۳ با وضع مقررات قانون حمایت خانواده، در تعقیب اندیشه تحدید اختیارات زوج در قطع یک‌سویه رابطه زوجیت به نحو دلخواه و منع تفوق او بر نهاد خانواده، گام‌هایی را در راستای حمایت از برابری نسبی زنان در محیط خانواده برداشت.

به ویژه مقررات قانون حمایت خانواده مصوب ۱۳۵۳، تحت تاثیر تحولات نوین اجتماعی در ایران و جهان، آزادی زنان شوهردار در اشتغال به کار و نیز توان قطع رابطه زوجیت از جانب آنان را با مراجعه به دادگاه و دریافت گواهی عدم امکان سازش فراهم آورد. پس از پیروزی انقلاب اسلامی، مقررات این قانون نواندیشانه از سوی فقهای شورای نگهبان قانون اساسی، مغایر شرع شناخته شد و عملاً اجرای آن در دادگاه‌ها تعطیل گردید. اما، دیری نپایید که قانون‌گزار با اصلاح ماده ۱۱۳۰ قانون مدنی در تاریخ ۱۳۷۰/۸/۱۴، امکان مراجعه زوجه به دادگاه و تقاضای طلاق از جانب ایشان را در فرضی که دوام زوجیت موجب عسر و حرج وی باشد، پذیرفت. هم‌چنین با اصلاح ماده ۱۱۳۳ قانون مدنی در سال ۱۳۸۱، آزادی مفرط زوج در طلاق دادن زوجه، محدود و انحلال رابطه زوجیت موکول به رسیدگی در مراجع قضایی گردید.

برخی اصلاحات دیگر نیز در مقررات قانون مدنی در مسایل مرتبط با خانواده، مورد بازنگری واقع شده و بر اساس مقررات قانون حمایت خانواده مصوب ۱۳۹۱ برای زوجه در مقابل زوج، حقوق جزئی قابل ذکری شناخته شده است. لیکن، هدف عمده مقنن در تدوین مقررات قانون مذکور، تمرکز بر روی مسایل شکلی و سامان بخشیدن به چگونگی رسیدگی به مشکلات خانوادگی بوده است. مقررات قانون حمایت خانواده جدید، به هیچ وجه در مقام نسخ مقررات قانون مدنی در باب مدیریت خانواده و یا ولایت قهری برنیامده و نظریه ریاست مرد بر خانواده و منحصر ساختن ولایت طفل صغیر بر پدر و پدران او، دست نخورده باقی مانده است.

در شرایط امروز جامعه ایرانی، الزام زوجه به تبعیت از شوهر در خانواده و عدم اعتنا به دیدگاه‌های او در مدیریت خانواده که منجر به پیدایش آثار متعدد مالی و غیرمالی به زیان جنس مونث می‌شود، به آسانی قابل توجیه نیست.

به همین ترتیب، در خانواده به مفهوم امروزی آن که اجداد پدری طفل، روابط بسیار محدودی با نواده دارند و بر اثر دگرگونی اوضاع و احوال اجتماعی، تصمیمات مالی ایشان نیز نمی‌تواند در همه موارد، مقرون به صواب باشد؛ دفاع کردن از نظریه ولایت اجداد پدری بر صغار و عدم اعطای ولایت قهری به مادر کودک، لااقل در فرض فقدان پدر، به نوعی انکار واقعیات و یک امر کاملاً توجیه‌گرایانه به حساب می‌آید.

جا دارد که تلاش‌گران و اندیشمندان فقهی، با بازنگری دقیق در مبانی و منابع، بحث و تفکیک برداشت‌های شخصی عالمان پیشین از اصل احکام و متون و لحاظ مفاهیم عرفی روز در تبیین موضوعات، دریچه‌ای به سوی تحولات حقوق خانواده در مباحث زیربنایی و ماهوی این حوزه باز نمایند.

تفصیل مطالب فوق را سرکار خانم مهرانگیز سادات شاهمرادی، دانش‌آموخته ممتاز رشته حقوق خصوصی دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی، با بیانی شیوا مطرح ساخته‌اند.

مؤلف محترم در پژوهش حاضر، با ارائه گزارشی تحلیلی از الگوی مدیریت خانواده در حقوق ایران و شرح تحول تاریخی، روش‌های اداره خانواده در حقوق فرانسه و موضع فعلی این نظام در رابطه با موضوع مورد بحث، رویکرد مقنن ایرانی را مورد نقد و بررسی قرار داده است. از دیدگاه این پژوهش‌گر نکته سنج تعالی طلب، راه انسداد امتیازات ناروای شناخته شده برای مرد در نهاد خانواده، آن است که الگوی مدیریت مشترک پذیرفته شده در حقوق فرانسه برای اداره خانواده، به حقوق ایران نیز راه یابد.

نویسنده کتاب - که بدون اغراق، یکی از دانشجویان خوش فکر، با استعداد و کم نظیر اینجانب در دانشکده حقوق بوده‌اند - بر این باور است که حذف امتیازات ناروای مرد در مدیریت خانواده و هم‌چنین سرپرستی فرزندان، از مسیر اعطای حقوق برابر به زن و مرد و مدیریت مشترک آن‌ها بر خانواده می‌گذرد.

اینجانب، ضمن آرزوی توفیقات روزافزون برای سرکار خانم شاهمرادی، مطالعه این اثر سودمند را که در آن بخشی از حقوق خانواده فرانسه با قلمی شفاف و شیوا مطرح گردیده و باب مقایسه دیدگاه‌های دو نظام حقوقی ایران و فرانسه را برای اندیشمندان فراهم ساخته است؛ به دانشجویان، اساتید، وکلا و کارشناسان و پژوهش‌گران مطالعات اسلامی و اجتماعی توصیه می‌نمایم.

غلامعلی سیفی زیناب

استادیار دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی

پیش‌گفتار نگارنده

در نظام‌های حقوقی دنیا، دو الگوی حقوقی ریاستی و اشتراکی جهت مدیریت خانواده وجود دارد. کشورها با در نظر گرفتن مقتضیات دینی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی حاکم بر نظام حقوقی خود، یکی از این الگوها را برگزیده‌اند. اصولاً نظام‌هایی که بر استقلال مالی زوجین و تحمیل مسوولیت‌های مالی اداره خانواده بر زوج تاکید دارند، الگوی ریاستی را برگزیده‌اند و نظام‌هایی که بر اشتراک اموال زوجین و تسهیم مسوولیت‌های مالی اداره خانواده بین زوجین تاکید دارند، به الگوی مشارکتی تمایل بیشتری دارند.

نظام و ساختار خانواده در اروپا و به طور خاص در فرانسه و ایران، با تحولات چشمگیری روبه‌رو شده است. در دوران معاصر، قانون‌گذاران بسیاری از کشورهای اروپایی و به ویژه کشور فرانسه، با توجه به نفوذ اندیشه تجددخواهی و تغییر سبک زندگی، سعی کرده‌اند که الگوی حاکم بر مدیریت خانواده را مطابق با شرایط حاکم بر جامعه و مقتضیات زمان تغییر دهند. از این رو اقدام به بازنگری، اصلاح و تغییر بنیادین در قوانین خود، به ویژه قوانین مربوط به خانواده نموده‌اند. این در حالی است که کشور ایران با وجود آن که در بسیاری از موارد حقوق خانواده پیشرو است، تلاش کافی جهت به روز کردن قوانین خود متناسب با مقتضیات زمان و حضور فعالانه زنان در عرصه اجتماع ننموده است. مطالعه روند اصلاحات در حقوق خانواده فرانسه، به ویژه در زمینه «قدرت پدری و اقتدار ابویینی» و «الگوهای مدیریتی نهاد خانواده»، مشکلات موجود در این حوزه را آشکار می‌سازد و چگونگی پاسخ‌دهی راه‌حل‌های اتخاذ شده در

۳۸ □ الگوهای حقوقی مدیریت خانواده در حقوق ایران و فرانسه

نظام حقوقی فوق و نیز امکان بومی‌سازی و استفاده از قواعد حقوقی نوین را در نظام حقوقی ایران نمایان می‌کند.

مهرانگیز سادات شاهمرادی

تهران - پاییز ۱۳۹۶